

О. М. Безуглий,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

ORCID 0009-0002-8644-3146,

e-mail: mba@online.ua,

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро,

В. В. Колеснік,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

ORCID 0009-0009-0096-1630,

e-mail: kolesnik1704@ukr.net,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро,

А. В. Соколенко,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

ORCID 0009-0001-5415-4967,

e-mail: anatoliy.sokolenko@gmail.com,

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Вступ. Економічний інтерес господарювання в аграрній сфері значною мірою залежить від зовнішніх чинників, які в ринкових умовах кардинально змінили порядок формування доходів у сільськогосподарських підприємствах. Вимогою часу стала потреба здійснювати ефективне виробництво аграрної продукції, збільшувати доходи, забезпечувати розширене відтворення та конкурентоспроможність підприємств. Особливості формування доходів сільськогосподарських товаровиробників обумовлені у значній мірі високим ступенем демонополізації сільського господарства, нееластичністю зв'язку між попитом і цінами на аграрну продукцію. Підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств є важливим напрямом стратегії економічного розвитку держави, а підтримання його сталого рівня – вагомим чинником забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва. Високий рівень розвитку сільського господарства сприяє поліпшенню розвитку інших галузей АПК. Тому створення передумов для забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств та ефективного ведення аграрного виробництва загалом є надзвичайно актуальною проблемою. Сучасні умови господарювання потребують докорінної і системної зміни механізму формування та розподілу доходів кожного суб'єкта, створення якісно нового організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств. Це зумовлює необхідність поглибленого дослідження теоретико-практичних засад його формування в контексті

підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності виробництва підприємств агропромислового комплексу (АПК) – одне з пріоритетних завдань національної економіки, яке визначає потребу обґрунтування організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності аграрно-промислового комплексу України. Створення такого механізму спрямоване на забезпечення ефективного партнерства сільськогосподарських товаровиробників та системи державного регулювання аграрного сектору національної економіки. Це зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Узагальнення результатів науково-теоретичних і прикладних досліджень проблеми підвищення дохідності й прибутковості сільськогосподарських підприємств показало, що незважаючи на значні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, дана проблема поки що залишається не вирішеною у практичній діяльності підприємств. Варто зазначити, що практична діяльність сільськогосподарських підприємств України загалом і кожного регіону зокрема потребує всебічного аналізу і наукового обґрунтування дієвого організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності аграрних підприємств та наукового обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності їх діяльності в сучасних умовах, що й зумовило вибір теми наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема ефективності господарської діяльності підприємства є предметом багатьох зарубіжних та вітчизняних досліджень. Так, вивченню проблем управління ефективності господарської діяльності підприємства присвячено роботи зарубіжних дослідників Дж. Шима, Дж. Сігела, Дж. Шанка, Ч. Хорнгрена, Дж. Фостера, К. Друрі. Вагомим теоретичним доробком до проблеми забезпечення ефективності господарської діяльності підприємства стали праці вітчизняних дослідників, зокрема: І. Бланка, В. Бойка, Ю. Бондар, Ф. Бутинця, О. Гуцалюка, Р. Жовновач, В. Нижника, М. Чумаченка, Проблема забезпечення ефективності функціонування господарського механізму підприємства висвітлена у працях В. Андрійчука, О. Гудзинського, О. Єрмакова, Б. Пасхавера, В. Терещенка. Однак проблема підвищення ефективності господарського механізму аграрно-промислового комплексу України дотепер потребує всебічного дослідження та подальшого розвитку.

Метою статті є врахування необхідності обґрунтування ефективного організаційно-економічного механізму аграрно-промислового комплексу України, здійснення всебічного аналізу та узагальнення сучасних економічних підходів. Водночас, необхідно обґрунтувати організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності аграрно-промислового комплексу України, який обумовить ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств національної економіки.

Виклад основних матеріалів дослідження.

Аналіз економічних досліджень свідчить, що сучасні дефініції сутності «господарського механізму» не мають однозначного тлумачення. Поняття «господарського механізму» з'явилося у другій половині ХХ століття, як наукове усвідомлення глибоких недосконалостей у виробничих відносинах при існуючій адміністративно-командній системі. На той час, темпи зростання обсягів ресурсів, що надходили в сільське господарство, випереджали темпи виробництва продукції. Тому через відсутність правильних механізмів господарювання, використання ресурсів було неефективним. Б. Райзберг Л. Лозовський, Б. Стародубцева визначають господарський механізм як «сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів управління на основі встановлених інституційних форм, за допомогою яких реалізуються в діючі в конкретних умовах економічні закони». Р. Фатхутдінов зауважує, що поняття «система управління» і «господарський механізм» різняться між собою, хоча в них є багато спільного. Дослідник зазначає, що господарський механізм охоплює методи, види, форми і функції управління. А система управління більш широке поняття, оскільки крім означених компонентів включає підсистему лінійного управління, зокрема керівників, менеджерів та виконавців. А. Смірнов зазначає, що ефективний господарський механізм забез-

печує господарський метод повернення витрат на основі власних доходів за умов:

- економічності самостійності підприємства, яка сприяє поверненню його витрат завдяки виручці від реалізованої продукції;

- ретельного економічного контролю за діяльністю підприємства, який дозволяє встановлювати залежність між результатами його господарської діяльності та фінансовим станом;

- сукупності різних форм морального та матеріального заохочення працівників підвищувати продуктивність праці, рентабельності виробництва та знижувати собівартість продукції.

Взаємодія організаційних, економічних, технічних, природних чинників значною мірою впливає на розвиток аграрного виробництва. Від правильно організованої діяльності, що проявляється в системі управління, залежить результативність виробничо-господарських структур, так і окремих галузей, видів виробництва загалом. Відтак, організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності АПК інтегрує фактори виробництва починаючи від виробничих ресурсів до механізму його функціонування. Це забезпечить оптимальні можливості розвитку аграрного підприємства, реалізацію сільськогосподарської продукції, максимізацію прибутку та результатів діяльності. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК є об'єктивною категорією та вимагає дотримання принципів господарювання. Згідно Господарського кодексу загальними принципами господарського механізму в Україні є:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;

- вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства та держави;

- захист національного товаровиробника;

- заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Таким чином, організаційно-економічний механізм – це система пов'язаних між собою організаційних форм і методів регулювання процесу розширеного відтворення, об'єднання всіх форм власності та господарювання з метою одержання бажаних результатів господарської діяльності підприємства АПК. Він спирається на економічну та юридичну самостійність підприємства. Його завданням є забезпечення конкурентного середовища підприємства АПК на інноваційній основі, погодження інтересів

суб'єктів галузі – виробника, держави та споживача. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств аграрно-промислового комплексу України реалізується сукупність організаційно-економічних механізмів підприємства, галузі АПК України та держави.

Організаційно-економічний механізм підприємства АПК як система реалізації основних економічних законів, розв'язання основних проблем галузевого виробництва, узгодження економічних інтересів різних соціальних груп інтегрує певні цілі, методи та важелі господарського впливу, а також оперативно корегується через гнучку та мобільну стратегію підприємства.

Розподіл впливу між організаційно-економічними механізмами галузі та держави охоплює функції, принципи та важелі економічного забезпечення ефективності функціонування підприємства АПК.

Сутність організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності підприємств АПК виявляється передусім у його функціях. До них належать такі:

- інституційного забезпечення господарської діяльності підприємств АПК України;
- фінансового забезпечення господарської діяльності підприємств АПК України;
- соціального забезпечення працівників АПК України;
- інформаційного забезпечення стабільної роботи підприємств АПК України.

До принципів організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності підприємств АПК як визначальних положень його реалізації віднесено такі: системності, комплексності, господарської доцільності, оперативного реагування, балансу інтересів виробника і споживача, альтернативності варіантів розвитку, стимулювання оплати праці, виправданого ризику.

Дієвими важелями реалізації організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності підприємств АПК, на нашу думку, є:

- інституційне забезпечення ефективної роботи АПК України;
- розроблення єдиної інформаційної системи АПК України;
- розроблення уніфікованого програмного забезпечення АПК України;
- планування господарської діяльності АПК України;
- прогнозування господарської діяльності АПК України;
- проведення прозорої політики укладання угод між державою та суб'єктами АПК України;
- регулювання господарської діяльності АПК України%;
- політика ціноутворення АПК України;
- аналіз результатів діяльності АПК України;
- стимулювання оплати праці АПК України;

- облік в АПК України;
- інноваційно-інвестиційна політика АПК України;
- кредитна політика АПК України;
- спеціальні режими оподаткування (надання податкових пільг) підприємствам АПК України;
- страхування суб'єктів АПК України.

Обґрунтований організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК узгоджує розвиток і функціонування соціально-економічної системи на всіх рівнях, також включає в себе правові норми реалізації соціальних і виробничих відносин АПК.

Важливою частиною функціонування господарського механізму є управлінський механізм. Він являє собою сукупність форм і методів господарювання, за допомогою яких безпосередньо здійснюється організація та безпосередньо управління виробничим процесом, і визначається економічна ефективність його діяльності. Головною особливістю управлінського механізму є наявність власників засобів виробництва різної форми власності, які мають власну специфіку ведення господарства, контролю, структури, функцій управління, маркетингу та організаційними формами.

Отже, організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК як система регульованих економічних, організаційних, соціальних відносин у процесі господарської діяльності підприємств АПК спрямований на підвищення економічної ефективності, розширене відтворення та стабілізацію доходів підприємства та галузі. Водночас, економічний механізм характеризує економічну політику держави, яка розробляється на довготривалу перспективу. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК повинен реалізовувати ефективне державне регулювання галузі через макроекономічне регулювання податкової системи, бюджету, грошово-кредитної політики, соціальної політики та фінансового забезпечення. Зазначимо, що АПК повинен працювати в умовах належної інституційної бази та відкритості ринку. Це забезпечить стабілізацію та поступальний розвиток кожного підприємства та АПК України в цілому.

Недосконалість існуючого господарського механізму АПК України забезпечує недостатню ефективність виробництва та продовольчого забезпечення населення. Тому окреслений організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК спрямований на поступальний розвиток галузі. Для його реалізації необхідно передусім інституційне забезпечення. Це сприятиме підвищенню ефективності виробництва та реалізації якісної сільськогосподарської продукції, забезпеченню необхідних для розвитку галузі прибутків, створенню стратегічних запасів та, врешті, поступальному розвитку галузі в напрямку перетворення

українського АПК у високотехнологічну та конкурентоспроможну галузь світової економіки.

Сучасна ситуація в АПК країни не дозволяє розраховувати на його швидку стабілізацію і перехід до стійкого зростання за рахунок внутрішніх ресурсів. У цих умовах державне регулювання агропромислового виробництва має бути невід'ємною частиною сучасної аграрної політики. При цьому слід враховувати, що заходи загальної економічної політики недостатні для розширення складних питань ринкових відносин в АПК. Необхідно формувати аграрну політику за рахунок використання форм, методів і механізмів державного регулювання. Це визначить роль і місце держави в забезпеченні стійкого розвитку агропромислового виробництва.

Практично всі існуючі програми і концепції аграрної політики однозначно декларують, що економічний механізм функціонування агропромислового комплексу формуватиметься за участю держави. Така постановка питання пояснюється неспроможністю саморегуляції сільськогосподарського виробництва і продовольчого ринку, недостатньою конкурентоспроможністю українських товаровиробників АПК в порівнянні із сільськогосподарськими товаровиробниками розвинених країн світу.

Формування стійкого розвитку агропромислового виробництва і на цій основі повне задоволення внутрішнього попиту на продовольчі товари, забезпечення промисловості сировиною, створення умов для соціального розвитку села – пріоритети сьогодення. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні основні завдання, що передбачають: фінансове оздоровлення і підвищення прибутковості виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників; проведення структурних змін в АПК; стимулювання зростання обсягів виробництва і розширення збуту продукції; підвищення технологічного рівня агропромислового виробництва; забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; розвиток соціальної сфери села.

Визначаючи вибір заходів для досягнення вказаної мети і вирішення поставлених завдань, слід враховувати, що результати їх здійснення залежать від безлічі різних чинників, як загальноекономічних, так і політичних, а також від механізмів, форм і методів реалізації державного регулювання АПК як на державному, так і регіональному рівнях. При цьому слід зазначити, що існує низка обмежень, пов'язаних зі станом і тенденціями розвитку макроекономічної ситуації. Так, вочевидь, що сучасні можливості українського консолідованого бюджету не дозволяють забезпечити необхідні обсяги фінансової підтримки агропромислового виробництва і, отже, бюджетні кошти не можуть розглядатися як основне джерело для розвитку аграрного сектору. В цих умовах необхідно поєднувати різні форми і методи еко-

номічного регулювання, формувати умови залучення для розвитку галузі ресурсів з різних джерел (власних ресурсів підприємств, кредитів, приватних інвестицій), а бюджетні кошти концентрувати на пріоритетних напрямках і тим самим стимулювати інвестиційну активність в АПК.

Першочерговими заходами щодо відродження галузі сільського господарства мають бути такі: дотації у сільське господарство, сприятливе податкове навантаження, поліпшення інвестиційно-кредитного забезпечення села, зменшення відсоткових ставок по кредитах, формування страхового ринку, стимулювання будівництва тваринницьких комплексів, встановлення справедливих цін на сільськогосподарську продукцію, врегулювання законів щодо ринку землі тощо.

Саме ці чинники, за визнанням міжнародних експертів, на 60–70% формують ринкове середовище, без якого цивілізований ринок існувати не може. З цього слідує основні напрями державного економічного регулювання АПК:

бюджетна підтримка товаровиробників АПК у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, а також фінансування капітальних вкладень, що мають безповоротний та зворотний характер, надання гарантій щодо залучення інвестиційних кредитів, підтримка короткострокового кредитування сезонних витрат сільськогосподарських товаровиробників на пільгових умовах (субсидювання відсоткових ставок по залучених), підтримка забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою, машинами і устаткуванням на умовах лізингу, спеціалізована підтримка з окремих напрямів, забезпечення системи аграрної освіти, науки тощо;

підтримка формування кредитного механізму АПК, адекватного умовам ринку, розвиток національної фінансово-кредитної системи обслуговування товаровиробників АПК, сільської кредитної кооперації, а також системи страхування сільськогосподарської діяльності;

цінова політика, направлена, перш за все, на створення умов оптимізації цінових співвідношень між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки, підтримання доходів товаровиробників АПК. Цінова політика тісно пов'язана з антімонопольною політикою. Подальші антімонопольні заходи мають досить важливе значення в умовах диспаритету цін, при цьому раціональне регулювання цін і тарифів на послуги (товари, роботи) природних монополій для аграрного сектору має найважливіше значення, оскільки саме вони значною мірою визначають структуру витрат і таким чином впливають на динаміку доходів сільськогосподарських товаровиробників;

податкова політика, що передбачає вдосконалення системи оподаткування в АПК. Сучасна податкова система характеризується множинністю і відсутністю наукової обґрунтованості ставок по-

датків і зборів. У цілях зниження податкового тягара і спрощення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, необхідно ввести єдиний земельний податок, що враховує регіональні чинники виробництва, передбачає створення системи податкових пільг для товаровиробників АПК в частині коштів, що направляються на розвиток виробництва, збільшення виробничих потужностей, інноваційні цілі, створення нових робочих місць тощо;

інвестиційна політика направлена на стимулювання інвестиційних процесів, що в умовах деградації матеріально-технічної бази набуває особливого значення. Це вимагає поліпшення інвестиційного клімату в АПК за рахунок формування відповідної правової бази захисту прав інвестора, створення інституціональної бази і відповідного організаційно-економічного механізму для активізації інвестиційної діяльності в АПК;

державне регулювання внутрішнього продовольчого ринку, організація закупівель і застави сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, здійснення товарних і закупівельних інтервенційних операцій, сприяння формуванню об'єднань товаровиробників АПК із просування продукції на ринки, їх інтеграції з переробними підприємствами і торговельними організаціями і, перш за все, стимулювання створення вертикально інтегрованих аграрних компаній по технологічному ланцюгу «виробництво сировини – переробка – реалізація»;

підтримка розвитку інфраструктури внутрішнього продовольчого ринку, у тому числі створення великих оптових продовольчих, а також локальних ринків, товарних бірж, сприяння проведенню аукціонів, ярмарків та інших форм організованої оптової і роздрібною торгівлі з виходом на них безпосередніх товаровиробників або організацій, що представляють їх інтереси;

проведення протекціоністської політики щодо зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством, захист економічних інтересів товаровиробників АПК і внутрішнього ринку продовольства з використанням заходів митно-тарифного регулювання, кількісних обмежень, антидемпінгових і компенсаційних заходів за імпорту товарів, підтримка експорту вітчизняної продукції;

підтримка соціального розвитку села, і на цій основі створення необхідної бази формування ефективних ринкових відносин в АПК. Вирішення соціальних проблем села багато в чому зумовлюється результативністю проведення позитивних зрушень в АПК, його стійким розвитком. Ця залежність є досить вагомою. При цьому основою вибору пріоритетів соціальної політики є побудова соціально-орієнтованого ринкового господарства, яке забезпечить створення системи надійного соціального забезпечення, дотримання прав і свобод громадян, гарантоване задоволення соціальних потреб на норматив-

ному рівні, стимулювання розвитку альтернативної зайнятості на селі, регулювання доходів для недопущення соціально-небезпечної диференціації рівня життя. Водночас у сучасних умовах, за хронічної нестачі у державному і місцевих бюджетах необхідних коштів на підтримку соціальної сфери села, доцільно виробити заходи щодо селективної державної підтримки розвитку низки ключових сфер соціальної інфраструктури. Одночасно необхідно надати належних прав органам місцевого самоврядування.

Важливе значення має створення загальнодоступної інформаційної системи з основних видів випущеної продукції, можливостей українських підприємств з випуску тієї або іншої продукції, наявного внутрішнього і зовнішнього попиту, підготовки прогнозів зміни попиту на різні види продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Слід врахувати, що інформаційне забезпечення – це стратегічне завдання, від рівня вирішення якого залежить не лише ефективність державного регулювання агропромислового виробництва і продовольчого ринку, але і його функціонування.

Реалізація вказаних заходів вимагає формування відповідної законодавчої бази, адекватної умовам ринку. Практика України 90-х років переконливо показала, що без створення стабільної законодавчої бази АПК не може ефективно функціонувати. До теперішнього часу необхідна законодавча база в основному сформована. Окрім загальної законодавчої бази, необхідної для функціонування суб'єктів господарювання в умовах ринку (податкового, бюджетного, цивільного, адміністративного, арбітражного, зовнішньоторговельного законодавства), діють спеціальні законодавчі акти, що безпосередньо стосуються аграрного сектору економіки.

В сучасних умовах здійснення суспільно-економічної діяльності в аграрній сфері економіки значною динамікою та активізацією характеризуються процеси глобалізації та агропромислової інтеграції. Організація виробництва у формі інтегрованих агропромислових підприємств найбільшою мірою забезпечує впровадження ресурсощадних та безвідходних технологій, зменшує сезонну зайнятість у сільському господарстві та сприяє підвищенню продуктивності праці, дозволяє уникнути ризиків коливання попиту і пропозиції на ту або іншу продукцію на ринку, а отже, забезпечує фінансову стійкість підприємства, його економічну безпеку. Безумовно, наявність повного циклу відтворення агропромислової продукції у межах одного формування збільшує кількість підрозділів, значно ускладнює його структуру, внутрішньогосподарські зв'язки, впливає на якість організації та управління. При цьому одним із найважливіших чинників ефективного розвитку інтегрованих формувань є встановлення обґрунтованих та справедливих розподільчих відносин між їх підрозділами. Їх основою може бути система та порядок ціноутворення, що

враховує поділ виробництва на окремі ланки та об'єктивні витрати, які формуються у кожній з них.

Інтеграція сільськогосподарських та переробних підприємств базується на принципах добровільності та задоволення економічних інтересів кожного з учасників. Дотримання цих принципів здійснюється через узгодження частки інтегрованих підприємств у результаті спільної діяльності. Вдосконалити таку систему можливо через вдосконалення всіх її структурних елементів та взаємозв'язків між ними. Аналіз результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених щодо організаційно-економічних важелів управління, економічних відносин у межах інтеграційних агропромислових формувань дає можливість обґрунтувати напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму їх функціонування через розробку та реалізацію:

моделі та загальної схеми створення агропромислового формування з урахуванням законодавчої бази та економічних умов території їх розміщення;

моделі економічних відносин між учасниками інтеграційних об'єктів з урахуванням рівня їх юридичної та господарської самостійності, системи взаєморозрахунків, порядку ціноутворення, системи внутрішньо- та міжгосподарських розподільчих відносин, умов контрактних та корпоративних відносин.

Існують принципові відмінності між двома напрямами формування відносин розподілу: за проміжним чи кінцевим результатом. Перша модель (технологічно-витратна або цінова) є найбільш поширеною. Вона враховує поділ технологічного ланцюга агропромислового відтворення на окремі ланки та пов'язані з ними витрати. При цьому передбачається, що доходи від реалізації кінцевої продукції інтеграційного агропромислового формування його учасники можуть отримувати як за маркетинговими каналами, так і через централізовані фонди. Універсальність цієї схеми визначає можливість її використання в агропромислових формуваннях різних типів, незалежно від рівня самостійності їх учасників. Цей висновок підтверджується практикою.

Цінова модель розподільчих відносин передбачає створення ланцюга продавців та покупців у межах окремого агропромислового вертикально інтегрованого об'єднання. Слід зазначити, що внутрішні ціни можуть забезпечувати отримання частини прибутку структурними підрозділами об'єднання. Інша його частка розподіляється між ними після реалізації готової продукції. Оскільки технологічний процес вертикально інтегрованого агропромислового формування об'єднує низку послідовних етапів, першим і найбільш витратним з них є виробництво сільськогосподарської сировини, що лежить в основі подальшого товарообігу.

Отже, розрахункові ціни на сировину для переробних підрозділів або підприємств є основою формування подальшого ланцюга цін. Проте, спосіб

розрахунку внутрішніх цін наростаючим підсумком, починаючи від першої ланки (якою може бути сільськогосподарське виробництво, рибництво тощо) до кінцевої (реалізація кінцевої продукції), не виправдовує себе через ринкові обмеження цін на кінцеву продукцію. Звичайно, якщо це не монопольний, чи олігопольний ринок, де виробники встановлюють ціни з врахуванням компенсації витрат та отримання максимального прибутку.

Обмеженням при цьому виступає платоспроможний попит, який формується на споживчому ринку. В інших випадках доцільним є використання зворотної (реверсивної) схеми розрахунку внутрішніх лімітних цін і тарифів. В економічній теорії відома значна кількість моделей ціноутворення. У сільськогосподарських підприємствах базовим принципом виступають умови вільного ціноутворення, що доповнюються різними засобами, формами та методами державного контролю і регулювання цінової кон'юнктури.

Дотримання цінового паритету в аграрній сфері є не лише важливою проблемою аграрної політики. Воно повинно бути й одним з основних принципів ціноутворення в інтегрованих агропромислових формуваннях. Більшість науковців та практиків вказують на труднощі з використанням ринкових цін у практиці внутрішньогосподарського ціноутворення інтегрованих структур, пояснюючи це можливістю встановлення ринкової ціни при розрахунках виключно між незалежними підприємствами.

Агропромислова інтеграція, якої б форми вона не набувала, означає встановлення стійких зв'язків (залежностей) між її учасниками, з метою максимізації сукупного економічного результату. Це означає, що використання ринкових цін у внутрішніх розрахунках, особливо за жорстких форм інтеграції, є нерациональним. Крім того, наявність нестабільних цін унеможливорює формування цінової політики інтегрованих формувань на основі ринкових цін. Виняток становлять структурні підрозділи агропромислових формувань, рівень децентралізації яких дозволяє їм обирати між внутрішніми та зовнішніми постачальниками та споживачами продукції, а також інтегровані структури, що не забезпечують замкнений виробничий ланцюг.

В інших випадках функції ринкових цін має виконувати цілісна система трансфертних цін, за якими здійснюються розрахунки між окремими структурними елементами вертикально інтегрованих об'єднань у процесі руху продукції чи надання послуг. Складність розробки ланцюга цін, що задовольняють інтереси взаємопов'язаних виробників з різних ланок технологічного ланцюга, визначається кількістю учасників агропромислового об'єднання та асортиментом кінцевої, проміжної й додаткової продукції, що виробляється, або послуг, що надаються.

На основі аналізу фундаментальних праць та сучасних досліджень та практики у галузі транс-

фертного ціноутворення в АПК важливо уточнити функції трансфертних цін залежно від суб'єктів ціноутворення, якими виступають усі учасники вертикально інтегрованих агроформувань. Законодавством України передбачені різні організаційні форми прояву агропромислової інтеграції. При цьому ступінь тісноти зв'язку між їх структурними підрозділами різняться від контрактних форм взаємодії до повної втрати самостійності та статусу юридичної особи. Це дає підстави до сумнівів щодо правильності твердження про можливість трансфертного ціноутворення в межах одного формування, між окремими його підрозділами, а також щодо того, що трансфертна ціна призначається одним центром відповідальності іншому центру відпові-

дальності тієї ж інтегрованої структури. Практикою доведено, що суб'єктом трансфертного ціноутворення, як правило, виступає материнське підприємство, що координує цей процес на рівні всього інтегрованого формування.

Отже, трансфертне ціноутворення найбільш прийнятне для агропромислових формувань горизонтального типу. Відсутність універсальної методики розрахунку трансфертних цін спонукає до пошуку оптимальних їх варіантів для різних агропромислових формувань, що набули розвитку в сучасних умовах. Це необхідно, насамперед, для узгодження інтересів окремих учасників (отримання прибутку) та інтегрованого агропромислового формування в цілому (рентабельність виробництва).

Література

1. Бутинець Ф. Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1. С. 11-18.
2. Белова І. М. Суть управлінського обліку та його місце в системі управління підприємством. *Інноваційна економіка*. 2015. № 2 (57). С. 240-245.
3. Голов С. Ф. Чи перешкоджає П(с)БО 16 «Витрати» економічній роботі на підприємстві? *Бухгалтерський облік і аудит*. 2007. № 5. С. 3-10.
4. Гуцалюк О. М. Обґрунтування організаційно-економічного механізму регулювання витрат виробництва продукції підприємств агропромислового комплексу України. *Особливості соціально-економічного поступу національної економіки в умовах інформаційно-технологічних викликів* : колективна монографія / за наук. ред. Л. Г. Квасній, І. Л. Татомир. Трускавець: Посвіт, 2020. С. 102-111.
5. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А., Гаврилова Н. В., Коваленко-Марченкова Є. В. Визначення напрямків удосконалення організаційно-економічного механізму диверсифікації використаних ресурсів та управління витратами виробництва. *Економічні інновації*. 2021. Т. 23. № 1 (78). С. 75-83. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).75-83](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).75-83).
6. Гуцалюк О. М., Бондар Ю. А. Методи регулювання та оптимізації витрат виробництва продукції агросектору в системі управлінського обліку малого і середнього бізнесу. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2020. № 2 (22). С. 51-59.
7. Давидович І. Є. Управління витратами. навч. посібн. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 320 с.
8. Жовновач Р. І., Шаталов О. В., Богутенко Ю. А., Соколенко А. В. Особливості стратегування розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання*: зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2022. С. 109-119. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2022.109-119>.
9. Лукава І. М. Особливості діючої системи управлінського обліку в рослинництві. *Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: Стан та перспективи. Ч. 1. Проблеми адаптації бухгалтерського обліку АПК України до міжнародних правил та вимог* / за ред. П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, В. М. Жука. Київ : Інститут аграрної економіки, 2003. С. 49-58.
10. Ляшенко В. І., Петрова І. П. Стратегування в системі державного управління: виклики сьогодення та науково-експертні платформи. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 86-96. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).86-96](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).86-96).

References

1. Butynets, F. F. (2012). Vytraty vyrobnytstva ta yikh klasyfikatsiia dlia potreb upravlinnia [Production costs and their classification for management needs]. *Problemy teorii ta metodologii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu – Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, 1, pp. 11-18 [in Ukrainian].
2. Belova, I. M. (2015). Sut upravlinskoho obliku ta yoho mistse v systemi upravlinnia pidpriemstvom [The essence of management accounting and its place in the enterprise management system]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, 2 (57), pp. 240-245 [in Ukrainian].
3. Holov, S. F. (2007). Chy pereshkodzhaie P(s)BO 16 «Vytraty» ekonomichnii roboti na pidpriemstvi? [Does P(s)BO 16 "Expenses" hinder economic work at the enterprise?]. *Bukhgalterskyi oblik i audyt – Accounting and auditing*, 5, pp. 3-10 [in Ukrainian].
4. Hutsaliuk, O. M. (2020). Obgruntuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rehulivannia vytrat vyrobnytstva produktsii pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy [Substantiation of the organizational and economic mechanism of regulation of production costs of the enterprises of the agro-industrial complex of Ukraine]. (pp. 102-111). *Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoho postupu natsionalnoi ekonomiky v umovakh informatsiino-tehnologichnykh vyklykiv* [Peculiarities of socio-economic progress of the national economy in terms of information and technological challenges]. Truskavets, Posvit [in Ukrainian].
5. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Yu. A., Havrylova, N. V., Kovalenko-Marchenkova, Ye. V. (2021). Vyznachennia napriamkiv udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu dyversyfikatsii vykorystanykh resursiv ta upravlinnia vytratamy vyrobnytstva [Determination of Directions of Improvement the Organizational and Economic Mechanism of Diversification of Used Resources and Management of Products Management]. *Ekonomichni innovatsii – Economic innovations*, Vol. 23, no. 1(78), pp. 75-83. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).75-83](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).75-83) [in Ukrainian].
6. Hutsaliuk, O. M., Bondar, Yu. A. (2020). Metody rehulivannia ta optymizatsii vytrat vyrobnytstva produktsii ahrosetoru v systemi upravlinskoho obliku maloho i serednoho biznesu [Methods of regulation and optimization of agricultural production costs in the management accounting system of small and medium-sized businesses]. *Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho*

tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriya: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti – Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and management in the oil and gas industry, 2 (22), pp. 51-59 [in Ukrainian].

7. Davydovych, I. Ye. (2008). *Upravlinnia vytratamy* [Cost management]. Kyiv, Center for Educational Literature. 320 p. [in Ukrainian].

8. Zhovnovach, R. I., Shatalov, O. V., Bohutenko, Yu. A., Sokolenko, A. V. (2022). *Osoblyvosti stratehuvannya rozvytku vitchyznianskykh silskohospodarskykh pidpriemstv* [Peculiarities of Strategizing the Development of Domestic Agricultural Enterprises]. *Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia ta praktyka. Chumachenkivski chytannia – Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals*, pp. 109-119. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2022.109-119> [in Ukrainian].

9. Lukava, I. M. (2003). *Osoblyvosti diiuchoi systemy upravlinskoho obliku v roslynnytstvi* [Peculiarities of the current management accounting system in crop production]. *Reformuvannya obliku, zvitnosti ta audytu v systemi APK Ukrainy: Stan ta perspektyvy. Ch. I. Problemy adaptatsii bukhhalterskoho obliku APK Ukrainy do mizhnarodnykh pravyl ta vymoh* [Reforming accounting, reporting and auditing in the agricultural sector of Ukraine: Status and prospects. Ch. I. Problems of adapting the accounting of the agricultural sector of Ukraine to international rules and requirements]. (pp. 49-58). Kyiv, Institute of Agrarian Economics [in Ukrainian].

10. Liashenko, V. I., Petrova, I. P. (2020). *Stratehuvannya v systemi derzhavnogo upravlinnia: vyklyky sohodennia ta naukovy-ekspertni platformy* [Strategies in the system of public administration: current challenges and scientific and expert platforms]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (38), pp. 86-96. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).86-96](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).86-96) [in Ukrainian].

Безуглий О. М., Колеснік В. В., Соколенко А. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств агропромислового комплексу України

У статті належна увага приділена вирішенню комплексу завдань, головними з яких є: розкриття сутності організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств та його зв'язок із господарським механізмом їх функціонування; з'ясування основних теоретичних положень щодо формування організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств; доповнення методичного інструментарію аналізу показників формування й ефективного функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання; розвиток засад обґрунтування ціноутворення – основного чинника формування ефективності сільськогосподарського виробництва; удосконалення складових елементів системи фінансово-кредитного забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств; проведення прогнозування рівня дохідності виробництва основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах та ін.

У роботі проведено комплексне дослідження щодо теоретичних засад, розробки практичних рекомендацій і пропозицій з формування організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств у контексті підвищення ефективності функціонування аграрної сфери, а саме: обґрунтовано комплексний підхід до формування складових організаційно-економічного механізму забезпечення дохідності підприємств; удосконалено методику дослідження дохідності та класифікації її проявів у сільському господарстві; запропоновано компенсаційний механізм здешевлення кредитів для аграрних підприємств шляхом запровадження пільгової ставки, яка враховує вид позики, її цільове використання і дохідність об'єкта кредитування; рекомендовано інструментарій формування цінової складової дохідності підприємств; обґрунтовано методику для комплексної оцінки економічно-господарських параметрів формування дохідності підприємств; проведено системний підхід до виявлення основних чинників макроекономічного, регіонального і галузевого середовища, комплексне врахування дії яких сприятиме формуванню синергетичного ефекту; розвинуто алгоритм здійснення прогностичної оцінки формування дохідності виробництва видів аграрної продукції.

Ключові слова: організаційний розвиток, підприємства АПК, ефективність функціонування, господарська діяльність, управління витратами.

Bezhlyi O., Kolesnik V., Sokolenko A. The Organizational and Economic Mechanism of Ensuring the Effective Functioning and Development of Enterprises of the Agro-Industrial Complex of Ukraine

In the article, due attention is paid to solving a set of tasks, the main of which are: revealing the essence of the organizational and economic mechanism of ensuring the profitability of agricultural enterprises and its connection with the economic mechanism of their functioning; elucidation of the main theoretical provisions regarding the formation of an organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of agricultural enterprises; supplementing the methodological toolkit for analyzing the indicators of the formation and effective functioning of the organizational and economic mechanism of ensuring the profitability of agricultural enterprises in modern business conditions; development of the principles of justification of pricing - the main factor in the formation of the efficiency of agricultural production; improvement of the constituent elements of the system of financial and credit provision of the profitability of agricultural enterprises; forecasting the level of profitability of production of the main types of products in agricultural enterprises, etc.

The work carried out a comprehensive study of theoretical foundations, development of practical recommendations and proposals for the formation of an organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of agricultural enterprises in the context of increasing the efficiency of the functioning of the agrarian sphere, namely: a comprehensive approach to the formation of the components of an organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of enterprises is substantiated; the method of studying profitability and classifying its manifestations in agriculture has been improved; a compensatory mechanism for reducing the price of loans for agricultural enterprises was proposed by introducing a preferential rate that takes into account the type of loan, its intended use and the profitability of the lending facility; a toolkit for forming the price component of enterprise profitability is recommended; the methodology for the comprehensive assessment of the economic and economic parameters of the formation of the profitability of enterprises is substantiated; a systematic approach was carried out to identify the main factors of the macroeconomic, regional and industry environment, the comprehensive consideration of which will contribute to the formation of a synergistic effect; an algorithm for prognostic assessment of the formation of the profitability of the production of types of agricultural products was developed.

Keywords: organizational development, agro-industrial complex enterprises, operational efficiency, economic activity, cost management.

